

А. Крижевський, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ИЗУЧЕНИЕ АНТИЧНЫХ ПАМЯТНИКОВ СЕВЕРНОГО ПРИЧЕРНОМОРЬЯ ПРОФЕССОРАМИ УНИВЕРСИТЕТА СВ. ВЛАДИМИРА

Проанализированы исследования античных древностей Северного Причерноморья преподавателями Университета Св. Владимира. Внимание сосредоточено на работах Ф.Г. Мищенко, Ю.А. Кулаковского и М.И. Ростовцева. Выделены главные темы и сюжеты, интересующие университетских профессоров. Также были систематизированы научные достижения преподавателей университета по вопросам античной истории Северного Причерноморья и выделены основные методологические подходы к разработке этой проблематики.

Ключевые слова: Университет Св. Владимира, Федор Мищенко, Юлиан Кулаковский, Михаил Ростовцев, античные древности, Северное Причерноморье, греко-скифские отношения.

A. Kryzhevskiy, Postgraduate Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ANTIQUITIES RESEARCH OF THE NORTHERN BLACK SEA BY PROFESSORS OF SAINT VLADIMIR UNIVERSITY

This article analyzes the antiquities research of Northern Black Sea by professors of Saint Vladimir University. The attention is focuses on the Mishchenko's, Kulakovsky's and Rostovtsev's proceedings. Here established the main themes and subjects that interest the Kiev university professorship. There have been systematized scientific heritage of university professors in matters of ancient history of the northern Black Sea region and singled out the basic methodological approaches to the development of this issue.

Key words: Saint Vladimir University, Theodore Mishchenko, Julian Kulakovsky, Mikhail Rostovtsev, antiquities, Greco-Scythian relationships, Northern Black Sea.

УДК 94:327

І. Лукач, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ США Е. РУТА (1905–1909) ТА ДОКТРИНА МОНРО

Розглянуто погляди Державного секретаря США Еліу Рута на роль та місце доктрини Монро в латиноамериканській політиці Сполучених Штатів. Автором також проаналізовано новий правовий підхід Рута до питань відносин з країнами Латинської Америки, основою якого ставало верховенство міжнародного права.

Ключові слова: США, Латинська Америка, Еліу Рут, доктрина Монро.

Досліджуючи еволюцію доктрини Монро в зовнішній політиці США напередодні Першої світової війни, варто відзначити плюралізм поглядів американських урядовців на можливі шляхи її розвитку та використання, перш за все у відносинах з регіоном, надважливим для національних інтересів Сполучених Штатів – Латинською Америкою. Поряд із відверто шовіністсько-мілітаристськими поглядами президента Теодора Рузвельта виділяється позиція Державного секретаря в 1905-1909 рр. Еліу Рута, який пропагував новий підхід до латиноамериканської політики країни, за яким в регіоні апріорі зберігався виключний політичний, економічний та культурний вплив Сполучених Штатів, але врегулювання спірних моментів вирішувалося б не силою зброї, а нормами законодавства. У даній статті здійснена спроба проаналізувати теоретичні погляди Еліу Рута на роль доктрини Монро в американській зовнішньополітичній традиції та його практичні кроки на терені дипломатії США.

Першочерговим джерелом дослідження поглядів Е. Рута на проблеми, пов'язані з доктриною Монро, є збірка його промов різних років з тематики відносин США з Латинською Америкою [8]. До сьогодні однією з найкращих розвідок з діяльності Рута на посаді Державного секретаря США залишається двотомна біографія авторства його особистого друга Ф. Джессепа [7]. Поодинокі згадки про місце доктрини Монро в діяльності та баченні Рута містяться в ряді праць американських істориків різних років [9, 12, 15]. В історіографії Рут постає непохитним прибічником дотримання доктрини Монро як основи безпеки та посилення економічної потужності як США, так і всього Американського континенту [4, р. 73]. В уявленні і пересічного американця, і правлячих кіл доктрина Монро та захист економічних і стратегічних інтересів США поставали нерозривними

поняттями. Лише вимушене втручання США у справи латиноамериканських країн, що перебували на межі дефолту та затяжної політичної кризи, могло забезпечити контроль виключно Сполучених Штатів за ходом будівництва та майбутнім режимом Панамського каналу. Тому американськими політичними експертами присутність військових сил США на Кубі чи в Домініканській Республіці, готовність до військових дій проти Німеччини та Великої Британії під час Венесуельської кризи 1902-1903 рр. розглядалися як необхідний захід для дотримання безпеки зони Панамського каналу. Президент Теодор Рузвельт у 1904 р. додав до доктрини Монро власну поправку, що дозволяла його країні навіть превентивне військове втручання з метою врегулювання адміністративних та фінансових негараздів [13].

Подібна політика викликала невдоволення в самих США та поглибила антиамериканські настрої в Латинській Америці. Це змушувало Рузвельта дистанціюватися від проголошеної ним же поправки. Ключова роль у розробці та втіленні нової політики Сполучених Штатів у регіоні належала новому Державному секретарю США Еліу Руту. Зайнявши крісло голови Держдепартаменту після смерті Джона Хея в липні 1905 р., успішний нью-йоркський адвокат Рут у свій перший робочий день знайшов на столі вітальну записку від президента Рузвельта зі словами: "Ласкаво просимо!.. Тепер я з радістю переказу Венесуелу та Санто-Домінго на Вас" [14, р. 191].

Ім'я Еліу Рута як колишнього Військового міністра США вже було вписане в історію латиноамериканської політики країни, оскільки саме він був реальним автором "поправки Платта" 1901 р., що ввійшла до тексту конституції Куби. Поправка обмежувала суверенітет формально незалежної Куби в питаннях зовнішньої політики та державного боргу. За нею ж Сполучені Шта-

ти отримували право на безстрокову оренду військово-повітряної бази в Гуантанамо [3, с. 159-160]. Рут назвав поправку "доктриною [Монро] в якості міжнародного принципу" [16, р. 219]. Рут був переконаний, що "головна мета дипломатії – утримувати країну подалі від неприємностей" та підтримувати "порядок за її кордонами" [9, р. 50]. Практичні кроки Еліу Рута на посаді Державного секретаря США виразно демонструють його відданість положенням доктрини Монро, що мала стати основою нового конструктивного діалогу з країнами Латинської Америки. Його підхід до вирішення проблемних питань у відносинах втілював загальноприйняте уявлення про те, як має діяти на міжнародній арені "цивілізація", яку власне США й прагнули поширити на своїх південних сусідів. Фактично Рут, встановлюючи певні детермінанти "цивілізованого" суспільства та, як наслідок, виключаючи приналежність до таких тих країн, що не відповідали цій моделі, виправдовував право на інтервенцію в ряд країн Латинської Америки. Новий очільник зовнішньополітичного відомства дотримувався курсу свого попередника. Відповідно до проголошеної Хеєм доктрини "відкритих дверей" та рівних можливостей на ринках Китаю в 1908 р. був підписаний договір Рута-Такахіри, що врегульовував відносини США з Японією. Незмінними залишилися й ключові завдання латиноамериканського вектору. Проте змінювалася власне стратегія досягнення пріоритетних цілей. Рут у новій для себе царині взяв курс на скоординоване співробітництво та досягнення порозуміння, не шукаючи розбрату та швидких перемог. Подібний підхід характеризував і всю його діяльність на посаді Державного секретаря США [9, р. 50-51].

На початку XX ст. Латинська Америка перетворювалася на арену економічного протистояння США та європейських держав. Величезні багатообіцяючі ринки збуту та сировинні ресурси даного регіону були вкрай важливим для неухильно зростаючого промислового виробництва по обидва боки океану. У даному контексті Державний секретар Рут виразно розумів важливість прихильної до США суспільної думки серед латиноамериканців, що виключало сплески расизму та зухвалих військових інтервенцій з боку самих Сполучених Штатів. Пріоритетним шляхом для дотримання стабільності в регіоні, а таким чином і збереження політичної та економічної гегемонії США, було забезпечення підтримки міцних проамериканських урядів, які б власними силами утримували порядок та сталий розвиток у кожній окремій країні [6, р. 35]. Будучи фахівцем з міжнародного права, Рут задля досягнення даної мети покладався на дотримання закону. Таким чином, відбувався трансфер таких традиційних американських цінностей та основ "цивілізації" як мирний міжнародний діалог, верховенство права, рівність рас та культур на весь латиноамериканський світ.

З приходом Рута на посаду голови Держдепартаменту латиноамериканська політика США стала більш активною та енергійною, з особливим акцентом на економічному аспекті – збільшувався обсяг американських інвестицій та товарообігу, що мало сприяти розвитку регіону. Складалося враження, що новий Держсекретар відверто симпатизував народам Латинської Америки, вважаючи своїм обов'язком "допомогти всім друзям в ім'я загального процвітання та спільного зростання" [1, с. 194]. США пильно стежили за внутрішньополітичним та економічним життям у всіх державах регіону. У випадку відверто нестабільного та загрозливого для економіки та безпеки США розвитку подій, як це було у Венесуелі та Домініканській Республіці, Вашингтон вдавався до інтервенції, яка не перетворювалася на захоплення

чи приєднання територій. Рут, як, власне, й сам президент Т. Рузвельт, вважав відкриті військові втручання вкрай небажаним засобом впливу та виконання стратегічних завдань США в регіоні, оскільки вони потребували чисельних коштів та створювали негативний образ Сполучених Штатів серед латиноамериканців. Відтепер Держдепартамент США на чолі з Еліу Руттом прагнув до забезпечення стабільності в регіоні через партнерські відносини з лояльними до Вашингтону урядами латиноамериканських країн. Рут був прибічником врегулювання міжамериканських конфліктів шляхом переговорів, де США воліли виступати в якості посередника, не втрачаючи при цьому лідерства серед сусідніх республік. Таким чином, можна говорити про те, що Держсекретар Рут стояв біля витоків "політики доброго сусіда".

Виключною подією в історії відносин США з Латинською Америкою можна вважати турне Еліу Рута країнами Південної та Центральної Америки в 1906 р. – крок безпрецедентний для діючого Державного секретаря [12, р. 235]. У своїх публічних виступах Рут неодноразово згадував доктрину Монро, наполягаючи на тому, що інтервенція стане крайнім засобом. Стартовою точкою для представлення нового курсу Вашингтона стала третя Міжамериканська конференція в Ріо-де-Жанейро в 1906 р. Конференція була скликана за ініціативи президента США Рузвельта, який прагнув відновити позитивну репутацію своєї країни серед латиноамериканців. Особливої значущості конференції надала саме присутність Е.Рута, хоч і не в якості офіційного делегата. У своєму виступі 31 липня 1906 р. Рут закликав до створення "дорожньої карти", що склала б основу нових відносин США з регіоном, наполягаючи на взаємних поступках та виконанні обов'язків, в тому числі – Сполученими Штатами, таким чином не нав'язуючи певні вимоги виключно латиноамериканським партнерам. Рут, добре усвідомлюючи пріоритетність та великі перспективи політики добросусідства, прагнув нівелювати збитки у відносинах з Латинською Америкою, завдані "великим кийком" Рузвельта та військовими інтервенціями. Слід зазначити, що в своїй промові Рут унікав словосполучення "доктрина Монро", очевидно, залишаючи його для слухачів у США, а не за кордоном [12, р. 247]. Він виголосив принцип рівності суверенітетів, запевнивши присутніх, що США прагнуть "незалежності та рівних прав для найменших та найслабших членів родини націй та такої ж поваги, як до найбільшої імперії, що стане запорукою недопущення пригнічення слабого сильним" [8]. Разом із тим Держсекретар дотримувався букви доктрини Монро та поправки Рузвельта, не поступаючись прерогативами США в регіоні перед заокеанськими імперіями. Один із найпомітніших критиків доктрини, Хірам Бінгем, назвав тези Рута в Ріо "доктриною Монро в найкращому її втіленні" [5, р.134]. Держсекретаря США проголосили почесним президентом конференції, а приміщення, де вона відбувалася, згодом перейменували в "палац Монро" [15, р. 194].

Промова Рута на Третій міжамериканській конференції та переговори з лідерами окремих країн склали платформу для укріплення міждержавних відносин та дали новий імпульс панамериканському руху. У Вашингтоні була складена чітка стратегія діяльності та перелік завдань американської делегації під час турне: створення бюро американських республік, спрощення режиму митних та консульських зносин, розробка конвенцій, пов'язаних з авторським та патентним правами, договорів відносно санітарно-карантинних служб. Наголошувалося й на укріпленні комерційних позицій США, зокрема Пан-американської залізниці [10]. Під час подорожі Південною Америкою Рут неодноразово повто-

рював ключову тезу нової політики США в Латинській Америці, що вперше пролунала саме в Ріо-де-Жанейро: прогрес та співпраця на теренах Західної півкулі під керівництвом Сполучених Штатів [7, р. 479-480].

Наступним пунктом призначення після Бразилії в турне Рута став Уругвай, де 10 серпня 1906 р. він виступив з промовою. Міністр закордонних справ Уругваю Хосе Ромеу, представляючи Рута публіці, охарактеризував доктрину Монро як "гарантію суверенітету та...запоруку стабільності зростаючої республіки" Уругваю. У відповідь Рут погодився, що саме доктрина Монро сприяла забезпеченню автономії, необхідної латиноамериканським націям для розвитку власних урядів. Він назвав доктрину "заявою перед всім світом про здатність латиноамериканців до державотворення" [8]. Рут також відвідав Аргентину, Чилі, Перу, Колумбію та Панама, де, проводячи зустрічі з місцевими високопосадовцями та виступаючи з промовами, не переставав наголошувати на виключно дружньому ставленні Сполучених Штатів до держав Латинської Америки.

Рут був прибічником врегулювання міжамериканських конфліктів шляхом переговорів, де США воліли виступати в якості посередника, не втрачаючи при цьому лідерства серед сусідніх республік. Його заслугою можна вважати проведення в 1907 р. у Вашингтоні мирної конференції держав Центральної Америки, серед яких постійно спалахували локальні конфлікти. Найсуттєвішим підсумком конференції стало утворення Центральноамериканського Міжнародного суду для розгляду всіх питань, які сторони не могли вирішити самотійно [1, с. 201]. До досягнень американської дипломатії та особисто Е.Рута можна віднести участь 17 держав Центральної та Південної Америки у Гаазькій конференції миру 1907 р. У контексті розгляду поглядів Рута на доктрину Монро важливою даною подія є з огляду на позицію висловлену ним відносно проблеми державних боргів ряду латиноамериканських країн, що стали причиною кризи у Венесуелі та Санто-Домінго кількома роками раніше. Рут несподівано став на захист т. зв. "доктрини Драго" – за ім'ям Міністра закордонних прав Аргентини Луїса М. Драго, який виступав проти силових методів стягнення боргів, що виникли на основі державних позик. Сам він охарактеризував власну позицію як економічний додаток до доктрини Монро, що мала бути розширена та зміцнена завдяки принципу рівності держав у міжнародному праві [10]. Однак принцип Драго виключав можливість агресії як такої, в тому числі – з боку США. Держсекретар Рут в Гаазі запропонував вносити подібні майнові суперечки на розгляд міжнародного арбітражу, не виключаючи при цьому можливість інтервенції в разі неспроможності досягнення порозуміння правовим шляхом, чого не було в оригінальній концепції Драго. Ряд представників латиноамериканських країн під негласним проводом самого ж Драго голосував проти пропозиції Рута. Зрештою була прийнята т. зв. конвенція Драго-Портера (за ім'ям американського делегата на конференції) про обмеження застосування сили для витребування договірних боргів [2, с. 12].

Найповніше власні теоретичні міркування відносно історичної ролі та майбутнього доктрини Монро Еліу Рут висловив у 1914 р., виступаючи з вітальною промовою на щорічному зібранні Американського товариства міжнародного права, головою якого на той час був. 1914 рік для всього світу став роком руйнації міжнародної політичної системи та початку світової війни, а для США позначився також відкриттям Панамського каналу. Сенатор Рут заявив: "Очевидно, що спорудження Панамського каналу підкреслює практичну потребу в доктрині Монро, що поширюється на всі території навколо

Карибського моря та поблизу від Панамської затоки" [14, р. 121]. Рут пригадав історичний фон, на якому постанала доктрина та відзначив, що, хоча нинішня політична картина світу суттєво відрізняється, доктрина Монро "задекларувала загальний принцип на майбутнє... та стала загальним правилом поведінки для всіх наступних поколінь американців". Рут наголошував на повному її дотриманні всіма американськими дипломатами та урядовцями та підтримці з боку суспільства. Ним особливо підкреслювалася важливість прийняття доктрини Монро з боку європейських великих держав, хоча й визнавалося, що вона не є частиною міжнародного права. Колишній держсекретар також зазначив, що доктрина Монро залишається політичною догмою лише Сполучених Штатів, оскільки є "декларацію, засновану на праві нації на самозахист і не може бути перетворена на спільну чи загальну декларацію Американських держав" [14, р.105-109]. Тим паче, Рут добре розумів, що, реальна дія, як власне доктрини Монро, так і поправки Рузвельта, не виходила за межі Центральної Америки та Карибського басейну. У 1916 р., в розпал світової війни, Рут, знову виступаючи перед членами Американського товариства міжнародного права, зазначив: "Чи матимуть Сполучені Штати близьку можливість або тривалу здатність дотримуватися доктрини Монро, лежить у невизначеному майбутньому. Хід війни визначить, чи доведеться стати на оборону доктрини або зректися її" [14, р. 425].

Такими чином, аналізуючи місце доктрини Монро в поглядах та практичній дипломатії Державного секретаря США в 1905-1909 рр. Е. Рута, можна дійти висновку, що вона залишалася одним з важливих знарядь у зовнішньополітичному арсеналі Сполучених Штатів, відповідно до викликів початку XX ст. – відкриття між-океанського каналу під контролем США та краху всього світоустрою унаслідок Першої світової війни.

Список використаних джерел

1. Кравченко І.Н. Дипломатическая история США (1877–1919) / И. Н. Кравченко. – М., 2002.
2. Дипломатический словарь / гл. ред. А. А. Громыко, И. Н. Земсков, В. М. Хвостов. – М., 1971. – Т. 2.
3. "Поправка Платта" // История США : хрестоматия / сост. Э. А. Иванян. – М., 2007.
4. From Theodore Roosevelt to FDR: Internationalism and Isolationism in American Foreign Policy / ed. by D. Rossini. – Edinburgh, 1995.
5. Bingham H. The Monroe Doctrine: An Obsolete Shibboleth / H. Bingham. – New Haven, Conn., 1913.
6. Hannigan R. E. The New World Power: American Foreign Policy, 1898–1917 / R. E. Hannigan. – Philadelphia, 2002.
7. Jessup Ph. C. Elihu Root / Ph. C. Jessup. – New York, 1938.
8. Latin America and the United States. Addresses by Elihu Root [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://archive.org/stream/latinamericaandt29003gut/pg29003.txt>
9. Leopold R. W., Handlin O. Elihu Root and the Conservative Tradition / R. W. Leopold, O. Handlin. – Boston, 1954.
10. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. – 1903. – Р. 1–5 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1903.p0085&id=FRUS.FRUS1903&size=M>
11. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. – 1906. – 2. – Р. 1566-67 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=turn&entity=FRUS.FRUS1906v02.p0750&id=FRUS.FRUS1906v02&size=M>
12. Perkins D. A History of the Monroe Doctrine / D. Perkins. – Boston, 1955.
13. Roosevelt T. Fourth Annual Message. December 6, 1904 [Електронний ресурс] / T. Roosevelt – Режим доступу: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=29545>
14. Roosevelt T. Addresses on International Subjects / T. Roosevelt ; ed. by R. Bacon, J. Brown Scott. – Cambridge, 1916.
15. Schoultz L. Beneath the United States: A History of U.S. Policy toward Latin America / L. Schoultz. – Cambridge, Mass., 1998.
16. Sexton J. The Monroe Doctrine: Empire and Nation in Nineteenth-Century America / J. Sexton. – New York, 2011.

Надійшла до редколегії 17.03.14